

Egy antológia, amely több annál*

Ivan Ivanji

A fiatalabb német költőnemzedékhez tartozó Hans Magnus Enzensberger *A modern költészet múzeuma* címmel megszerkesztette alighanem a legteljesebb antológiáját annak a költészetnek, amely nagyjából 1910 és 1945 közt egy új és egyedülálló fejezettel gazdagította a világirodalmat.

Úgy érzem, hogy ez a mondat meglehetősen patetikusan és fennkölt hangzik, s ezzel igazságtalannak tűnik Enzensberger antológiája iránt. Enzensbergernek ugyanis sikerült mentesítenie könyvét éppen ettől a hangnemtől. Mégis tény az, hogy egy kissé szólamszerűen hangzik az elismerés: a szerző úgy sorakoztatta egymás mellé kilencvenhat költő kiválasztott versét — tíz ciklusba osztva —, hogy a könyv sorai szervesen kapcsolódnak egymásba, olykor azt a látszatot keltik, mintha ugyanaz a kéz vetette volna őket papírra, tizenhat nyelven. Hihetetlen például, hogy Oskar Davičo *Gyermekkor* című költeménye milyen jól illeszkedik az öt megelőző és követő versek sorába. A *Gyermekkor* a *Pillanatok* című ciklusban kapott helyet Pessoa² *Születésnapja* és Milosz³ *Novemberi szimfóniája* között. A három vers úgy hat, mintha mindegyik egyazon poémá-

hoz tartozna. Enzensbergernek tehát sikerült egy furcsa, de megnyerő módon egymáshoz fűznie több igen hírneves és megannyi — erről is meggyőződött bennünket — méltatlanul mellőzött költőt. Könyve tehát nem egyszerű antológia, hanem — egyéni művészi alkotás.

De menjünk sorjában!

Bevezető esszéjében a szerkesztő azt állítja, hogy a „modern költészet” fogalma nem jó. Hogy mégis mit ért ez alatt, azt éppen ezzel a könyvvel akarta elmondani. Szerinte ma a világban egyaránt van „rossz tradicionalizmus” meg „rossz avantgardizmus”. Az előbbinek a hívei a hagyományok nevében támadják a modernizmust, „nem értve, hogy a modern is már a hagyományok egy része”. Az utóbbiak viszont epigonok, akik nem látják be, hogy az

* *Museum der modernen poesie*, Suhrkamp kiadása.

² Fernando Pessoa (1888–1935) portugál költő; életének nagyobb részét Afrikában töltötte.

³ Oscar Wenceslas de Lubicz Milosz (1877–1939) lengyel nemes, Litvániában született; családjáé még a múlt század vége felé Párizsban telepedett le, Milosz tehát francia költő.

ebben a könyvben adott költészetet egy lépéssel már túlhaladtuk, és semmi sem ment fel bennünket az alól a kötelesség alól, hogy mi is megtegyük ezt a lépést, legkevésbé az, ha olyanokra hivatkozunk, akik annak idején — idejekorán — megtették a maguk lépését. „A költészet folyamata” — mondja Enzensberger. „Az ebben a múzeumban képviselt költők 1910 és 1935 közt elérték az egyetértés igen magas fokát, ez eltörölte — mint addig soha — a költészet nemzeti határait, s a „világirodalom” fogalmának olyan erőt adott, amilyent azelőtt el sem képzelhettünk.” Szerinte azonban ez a hatás nem közvetlen, a költők nem utánozták egymást, gyakran nem is tudott egyik a másikról. „Ez költészeti világnyelv” — állapítja meg Enzensberger, majd odébb hozzáfűzi: „A költészeti világnyelv egységes. A nemzeti nyelvek ennek csak nyelvjárásai”.

Mivel nem sorolhatom föl az antológiában helyet kapott összes költőket és verseket, talán elég lesz, ha csak a jugoszláv, magyar, orosz és német költészetéről szólok. A miénket Krleža, Matić és Davičo két-két verse képviseli. (Krleža: *Vers a halott emberhez és Lángoló szél*; Matić: *Tenger és Holnap*; Davičo: *Gyermekkor és Szerelem*). A magyar költészetből itt találjuk Babits Mihály egy versét (*Mint különös hírmondó*), Illyés Gyula egy költeményét (*Falu az éjben*) és József Attila hét versét (*Éhség, József Attila, Hajnalban kel föl, mint a pékek, Talán eltűnök hirtelen, Állás nélkül élek, akár a madár, Aki szegény, az a legszegényebb, Jövendő férfiak*). Az oroszokat Hlebnikov két, Jeszenyin négy, Majakovszkij három verssel (de az egyik egy nagy részlet a *Felhő nadrágban* című poémából), Oszip Mandelstam négy és Paszternák négy verssel képviseli. Mivel német antológiáról van szó, ne csodálkozzunk rajta, hogy legtöbb benne a német szerző. A hozzáértő azonban könnyen megállapíthatja, hogy az antológia szerkesztőjét a fordítás nehézségeinek elkerülése vezette erre a megoldásra. A németek közül itt van Hans Arp¹⁾ (4), Gottfried Benn (7) Brecht (11), Georg Heym (4), Jakob van Hodis (2), Else Lasker Schüller (3), Alfred Lichtenstein (5), Rilke (2), Joachim Ringelmatz (2), Nelly Sachs (2), Kurt Schwitters (2), Ernst Stadler (2) és Georg Trakl (4).

¹⁾ A neveket ábécé-sorrendben jegyeztem föl; zárójelben a versek száma.

A szerző nagyobbára következetes volt.

Észrevételre persze mindig van lehetőség. Íme például egy: Ha nem zárta ki ebből a csoportból Rilket, noha idősebb sokuknál, talán helyet kellett volna találnia Adynak is. Enzensberger azonban, számítva az ilyen megjegyzésekre, bevezetőjében hangsúlyozza, hogy valamelyik költő kihagyása vagy besorolása végtére is nem azt jelenti, hogy a szerző nem becsüli, illetve különösen értékeli. Ha valamelyik arra érdemes költő nem került az antológia lapjaira, annak az a magyarázata, hogy a szerkesztő nem akadt olyan versére, amelyet beilleszthetett volna az antológia szerkezetébe. Ez persze mentegőzés, de olyan meggyőzően hangzik, hogy nehéz elutasítani.

A fordítások szintje, természetesen, nem egyforma. Vannak kitűnő munkák, de silányak is. Ezt úgy igyekezett orvosolni a kiadó, hogy minden költemény fordításához mellékelte — kisebb betűtípusból szedve — az eredeti szöveget is. (A jugoszláv verseket Brita Titel és Miodrag Vukić közösen fordították, az egyik Matić-vers kivételével, melyet én ültettem németre. A magyar költeményeket Gosztonyi Sándor, Paul Kruntorad, Stephan Hermlin és Peter Hachs fordította.) Egyébként a fordítók száma tekintélyes. Az elterjedtebb nyelveken irt költeményeket közismert német költők fordították, mint Ingeborg Bachmann, Paul Celan, Stephan Hermlin, Karl Krolow, Hans Magnus Enzensberger, az antológia szerzője és mások.

A szerkesztő a könyv függelékében rövid, szellemes jegyzetekben akarta bemutatni az antológiába foglalt költőket. Sajnos, itt-ott — éppen a mieinknél is — soraiba pontatlanságok lopkodtak be; ezek ugyan senkinek sem ártanak, de nem is vallanak szolidásra. A jegyzetek mellett meglehetősen bőven ad a könyv bibliográfiai adatokat a felsorakoztatott költők műveiről, valamint németül kiadott verseikről.

A *modern költészet múzeuma* kétségtelenül sokkal több, mint izelítő egy korszak kiváló költőinek műveiből. Arra törekszik, hogy több ezer verssorral támassza alá szerkesztőjének azt a nézetét, amely — egy kicsit leegyszerűsítve — így fejezhető ki: „formalizmus nincs”. Noha ilyen gondolatokat idéz: „Zárd ki a valóságot, a való-

ság közönséges" (Mallarmé), „A költőnek egyetlen tárgya van — önmaga" (Reverdy), „A lírának nincs más tárgya, mint maga a lírikus" (Benn), Enzensberger azt állítja, hogy ez csak haragos válasz a kispolgári követelésekre. „A forma és a tartalom, a *poésie pure* és a *poésie engagée* közt csak látszólagos a viszály. Aki ilyesmibe bocsátkozik, annak külön okai lehetnek rá. A reakciók — bármilyen szabásúak is — szeretnék a formalizmust rabságra ítélni, a rossz avantgarde ideológiai palástot csinál belőle, ezzel leplezi a mondanivaló hiányát."

Érdekes, hogy az Enzensberger által kiválasztott kilencvenhat költő közül legalább harminchat kifejezetten baloldali harcos volt, s ezeknek a java el is esett a fasizmus ellen vívott harcban. Csupán egy volt a másik oldalon — Ezra Pound. Enzensberger ezt nem mondja ki, de érezhető, hogy erre is céloz.

Enzensberger mindenképpen bebizonyította, hogy egy antológia összeállítása nem abból áll, hogy tetszés szerint egymás mellé rakogatjuk a nekünk rokonszenves verseket. Lehet tőle tanulni.

